

Мельник О.І., асистент, аспірант,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці

Теоретичні аспекти понять «конкурентоспроможність підприємства» та «конкурентоспроможність аграрного підприємства»

У статті висвітлено основні аспекти визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства» з позицій різних авторів. Розкрито результати дослідження в теоретичній площині, висвітлюється наукова спадщина вітчизняних та зарубіжних науковців, проводиться комплексний аналіз понятійного апарату основних теоретичних питань конкурентоспроможності за допомогою методу аналізу та синтезу й формується комплексне уявлення про диференціацію поняття та його похідних.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, аграрне виробництво, конкурентоспроможність аграрного підприємства.

В статье определены основные аспекты определения понятия «конкурентоспособность предприятия» с позиций разных авторов. Раскрываются результаты исследования в теоретической плоскости, освещается научное наследие отечественных и зарубежных ученых, проводится комплексный анализ понятийного аппарата основных теоретических вопросов конкурентоспособности на основе методов анализа и синтеза, а также формируется комплексное представление о дифференциации понятия и его производных.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, аграрное производство, конкурентоспособность аграрного предприятия.

In the article we discovered main aspects of the definition «competitive of enterprises» by different science position. Covers research results in theoretical field, highlights scientific heritage of contemporary and foreign scientists, provides complex analysis of instrument concept for main theoretical competitiveness questions based on analysis and synthesis and forms complex representation of its derivatives differentiation.

Key words: competition, competitiveness, agrarian production. competitiveness of agricultural enterprises.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах більшість суб'єктів господарювання вступають між собою у конкурентну боротьбу за вигідніші умови виробництва та збуту продукції. Тому

кожне підприємство повинно формувати, підтримувати і розвивати свою конкурентоспроможність з метою отримання максимального прибутку та вигідного конкурентного становища на ринку.

Враховуючи вступ нашої країни у Світову організацію торгівлі, поширення глобалізаційних процесів, розвиток конкуренції в аграрному секторі економіки та стан сільськогосподарських підприємств, постає питання підвищення їхньої конкурентоспроможності, яка є актуальною в усьому світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії конкурентоспроможності підприємства здійснили М. Портер [1], Дж. Робінсон, Ф. Хайєк, А. Курно, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінов [2], Г.Л. Азоев [3], М.І. Перцовський, І.А. Спірідонов [4] та ін., наукові роботи яких присвячені дослідженню конкуренції, конкурентоспроможності, джерел конкурентних переваг фірми та розробці методів їх утримання.

Проблему конкурентоспроможності в аграрній сфері висвітлено у працях вітчизняних економістів В. Андрійчука [5], П. Гайдуцького, Л. Євчук, Д. Доманчука, П. Саблука, С. Кваші, О. Копистко [6], М. Маліка, А.І. Мокія [7], В. Шияна, О. Шпичака, О. Школьного [8], Н.П. Тарнавської [9] та ін. Але, незважаючи на це, теоретичні аспекти конкурентоспроможності аграрних підприємств залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є уточнення конкретного смислового сенсу та визначення сутності конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності аграрних підприємств у ринкових умовах господарювання, що допоможе визначити шляхи її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Особливості функціонування підприємства у конкурентному середовищі можна виразити за допомогою конкурентоспроможності, яка характеризує конкурентні переваги підприємства, рівень його розвитку, ринкове позиціонування на ринку, сильні та слабкі сторони пристосування до умов ринкової конкуренції.

Проведемо дослідження поняття «конкурентоспроможності підприємства» та окреслимо конкурентоспроможність аграрних підприємств.

У економічній літературі визначають такі три рівні суб'єктів конкурентної боротьби:

– мікрорівень (продукція, виробництво, підприємство);

- мезорівень (корпоративні об'єднання, галузі, сектори, регіони);
- макрорівень (національне господарство, економіки країн) [7, с. 25].

Дослідимо визначення поняття конкурентоспроможності підприємства. Щоб розкрити економічну сутність даного поняття, наведемо аналіз літературних джерел розуміння економічної сутності цього поняття видатними вченими-економістами.

Г.Л. Азоєв зазначав, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. У ширшому сенсі для забезпечення конкурентоспроможності необхідна систематична робота по всьому виробничо-господарському циклу, що приводить до конкурентних переваг у сфері НДДКР, виробництва, управління, фінансів, маркетингу тощо. Конкурентоспроможність підприємства – результат його конкурентних переваг за всім спектром проблем управління [3, с. 60]. Саме тому конкурентоспроможність підприємства автор тлумачить як частину конкурентоспроможності певної галузі та економіки країни в цілому, яка допоможе запропонувати, сконструювати та організувати нову змінювану систему.

На думку Р.А. Фатхутдінова, конкурентоспроможність підприємства – це властивість об'єкта, яка характеризується ступенем задоволення потреб порівняно з аналогічними об'єктами, наявними на даному ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному (внутрішньому чи зовнішньому) ринку [2, с. 268]. Такий підхід до конкурентоспроможності підприємства відображає її динамічний характер, тобто порівняння показників одного підприємства та аналогічних підприємствами в часі.

П.С. Зав'ялов, Л.Ш. Лозовський, А.Г. Поршнєв, Б.А. Райзберг трактують конкурентоспроможність підприємства як здатність підприємства конкурувати на ринках з виробниками й продавцями аналогічних товарів за допомогою забезпечення більш високої якості, доступних цін, створення зручних умов для покупців, споживачів [10, с. 33].

Конкурентоспроможність підприємства – це сукупність таких характеристик: захоплення підприємством частки ринку; здатність підприємства до виробництва, збуту та розвитку; здатність вищого

керівного складу до реалізації поставленої мети; здатність компанії реалізовувати власну продукцію за ціною, яка забезпечує зростання та виконання зобов'язань перед третіми особами (забезпечення певного рівня рентабельності, формування основного капіталу, повернення інвестиційного капіталу) [11, с. 20].

Ю.Б. Іванов стверджує, що конкурентоспроможність підприємства – це певна система, що складається з безперервно взаємодіючих факторів і характеризує ступінь реалізації потенційних можливостей підприємства зі здобуття та утримання впродовж тривалого періоду конкурентної переваги. Тому під конкурентоспроможністю варто розуміти не тільки ефективність, але і динаміку пристосування підприємства до змінних умов зовнішнього середовища. Він зауважує, що конкурентоспроможність підприємства охоплює всю номенклатуру продукції, що випускається, і динаміку її структури, а також усі види виробничо-економічної діяльності, здійснюваної підприємством, враховуючи роботи й послуги, валютно-фінансові операції, інвестиційну діяльність тощо [10, с. 33].

Представники Швейцарської дослідницької організації «European Management Forum» конкурентоспроможність підприємства розуміють як реальну потенційну здатність проектувати, виробляти та збувати за наявних умов товари, які за ціновими і неціновими характеристиками привабливіші для споживачів, ніж товари їх конкурентів [12, с. 210].

А.П. Градов [7, с. 28], Г.Л. Багієв, І.В. Сергєєв [11, с. 20], В.Д. Пантелєєв [13], вказують, що конкурентоспроможність підприємства – це порівняльна перевага, критерій, основна ознака, характеризує наявність та розвиток підприємством сукупності матеріальних та фінансових можливостей, які зумовлюють його здатність до ефективної роботи на національних та світових ринках відносно інших фірм даної галузі за рахунок ефективного використання фінансового, виробничого і трудового потенціалу.

У роботі В.Г. Андрійчука [5, с. 458], присвяченій економіці аграрних підприємств, використовується поняття конкурентоспроможність підприємства, яка трактується як здатність підприємства виробляти конкурентоспроможну продукцію і забезпечувати її збут. Якісна продукція забезпечує вищу прибутковість виробництва і фінансову стійкість підприємства, підвищує його імідж, сприяє виходу підприємства на світовий ринок, повніше задовольняє потреби суспільства в ній, завдяки чому в державі формується більш сприятливий соціально-психологічний клімат.

Конкурентоспроможність підприємства Ю.Б. Рубін тлумачить як реальну та потенційну здатність компанії, а також наявних для цього можливостей, проектувати, виготовляти та реалізовувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками у комплексі привабливіші для споживачів, ніж товари конкурентів [14].

Важливий акцент на конкурентоспроможності підприємства як рівня його компетенції викладений у роботі М.І. Перцовського та І.А. Спіриданова [4]. Вони під конкурентоспроможністю підприємства розуміють рівень його компетенції стосовно інших підприємств-конкурентів у нагромадженні та використанні виробничого потенціалу певної спрямованості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту (особливо стратегічного поточного планування), навичок і знань персоналу, що знаходить вираження в таких сумарних показниках, як якість продукції, прибутковість, продуктивність тощо.

У дослідженні [9] Н.П. Тарнавської для розкриття сутності конкурентоспроможності підприємства стосовно економічного розвитку використано авторське розуміння її як здатності у реальному масштабі часу та у перспективі формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок спільного зі споживачем створення принадливого для нього продукту, випереджаючи за часом теперішніх і можливих конкурентів. Позитивною особливістю цього визначення є перспектива забезпечення конкурентоспроможності з використанням конкурентних переваг у складниках системи знань, умінь та навичок.

С.Г. Светуньков наводить таке визначення: «Конкурентоспроможність підприємства – це здатність об'єкта, який має певну частку визначеного ринку, яка характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних, організаційних та інших характеристик об'єкта вимогам споживачів, визначає частку ринку, що належить даному об'єкту та перешкоджає перерозподілу даного ринку на користь інших об'єктів» [11, с. 20].

У сучасному економічному словнику зазначається, що конкурентоспроможність підприємства – це найбільш загальний показник ефективності економічного суб'єкта, що визначає його потенціал у конкурентній боротьбі [15, с. 209].

І.А. Франів вказує, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність виробляти і реалізувати швидко, якісно та в достатній кількості продукцію з високим рівнем обслуговування. Конкурентоспроможність підприємства – це вдале розпорядження

власними та імпортованими ресурсами на конкурентному ринку [16, с. 150].

М.О. Єрмолова конкурентоспроможність підприємства визначає як відносну характеристику, що відображає відмінності процесу розвитку даного виробника від виробника-конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами, так і за ефективністю виробничої діяльності [7, с. 27].

Узагальнення наявних поглядів до визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства» дає змогу назвати такі суттєві характеристики даної категорії. Це:

- динамічний показник стану та розвитку підприємства;
- складна система, що складається з безперервно взаємодіючих факторів;
- ступінь реалізації потенціальних можливостей;
- залежність від конкретних можливостей та конкурентоспроможності товарів чи послуг: підприємство, що тривалий час не пропонує на ринку конкурентоспроможний товар, не зможе постійно підтримувати своє існування;
- основним показником конкурентоспроможності підприємства є інтегральний показник конкурентоспроможності продукції;
- проявляється на конкретному ринку та у певний відрізок часу;
- є критерієм виходу підприємства на національний і світові ринки;
- фактор, який впливає на конкурентоспроможність галузі, регіону та ін.;
- відображає здатність менеджменту до реалізації поставленої мети;
- проявляється тільки за умов порівняння даного об'єкта із конкурентами;
- визначається різними показниками в оперативному, тактичному та стратегічному періодах.

На даний час глибокого дослідження вченими-економістами потребує проблема визначення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

З метою здійснення конкурентної боротьби в сучасних умовах, кожний суб'єкт аграрного ринку повинен розуміти систему його побудови, аналізувати й оцінювати нормоутворювальні чинники конкурентоспроможності, вкладатися у науково обґрунтовані рівні затрат праці і засобів на виробництво продукції, а також із великою точністю передбачати, в якій галузі відтворювального процесу і кому

належать важелі впливу на формування рівня конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках [17, с. 29].

Процес зародження та розвитку конкуренції між вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами на аграрному ринку мав такі особливості, які у подальшому вплинули на формування їхньої конкурентоспроможності. А саме:

- умови становлення незалежності України, реформування аграрного сектора економіки, створення правової бази, запровадження нових земельних відносин;

- велика кількість сільськогосподарських підприємств;

- відсутність сформованої ринкової інфраструктури;

- проведення реструктуризації неефективних аграрних підприємств та створення нових сільськогосподарських учасників ринкового типу;

- значне субсидування агропромислового сектора, оскільки потрібно було забезпечувати населення сільськогосподарською продукцією;

- необхідність та залежність від постійного державного регулювання аграрних відносин;

- погіршення конкурентоспроможності аграрних підприємств та ін.

На думку О.О. Школьного, конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається, найперше, продуктивністю наявних ресурсів, рівнем витрат та цін, чинниками економічного середовища (кредитно-грошова та фіскальна політика, обмінний курс національної валюти, циклічність коливання економіки, макроекономічна стабільність, інвестиційний клімат), можливістю участі у вітчизняному та світовому ринках, ефективністю людських ресурсів, а також науково-технологічним потенціалом [8]. Також її можна визначити як здатність сільськогосподарських підприємств підтримувати та розвивати ринкову частку на національному та міжнародному ринках.

Конкурентоспроможність аграрного підприємства є кількісно-вимірною величиною, тобто відносним показником, що відображає можливості підприємства протистояти конкурентному тиску на аграрному ринку у певний період часу [18].

О.О. Гуторова стверджує, що сільськогосподарське підприємство, яке здатне пристосовуватись до постійно змінюваних умов господарювання, максимально повно задовольняти потреби споживачів, ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки та виробляти конкурентоспроможну продукцію, є конкурентоспроможним. Воно здатне у поточному періоді та в довгостроковій перспективі вести

успішну конкурентну боротьбу, забезпечувати більш високу, порівняно з конкурентами, ефективність виробництва та вигідність збуту своїх товарів [19].

Звичайно, що конкурентоспроможність аграрних підприємств значною мірою залежить від конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, яка, в свою чергу, проявляється через якість, ціну та попит на неї. Менеджерам підприємств потрібно регулярно в часі стежити за зміною рівня конкурентоспроможності продукції та підприємства у цілому з метою вчасного реагування та підтримки бажаного конкурентного стану підприємства на аграрному ринку.

Висновки. Із проведених досліджень можна зробити висновок, що визначення поняття «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства» є актуальною проблемою. Неоднозначність теоретичних положень та недостатність відповідних практичних розробок у цій галузі вказують на потребу у комплексному дослідженні теоретико-методологічних засад даної проблеми.

Можна сказати, що аграрне підприємство є конкурентоспроможним, якщо воно здатне краще від конкурентів адаптуватись до мінливих умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси та виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка дає максимальну користь споживачам.

Конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, у принципі, притаманні особливості конкурентоспроможності промислового підприємства. Існує тільки залежність даного явища від специфіки сільського господарства як виду економічної діяльності.

Перспективним для подальшого дослідження є вивчення процесу управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства та шляхів її підвищення.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер; [пер. с англ.]; под. ред. и предсл. Н.М. Макарова. – М. : Вильямс, 2005. – 608 с.
2. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Эксмо, 2005. – 544 с.
3. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. – М.: НОВОСТИ, 2000. – 256 с.

4. Перцовский Н.И. Международный маркетинг / Н.И. Перцовский, И.А. Спириданов, С.В. Барсукова. – М.: Высш. шк., 2001. – 239 с.
5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
6. Копистко О. В. Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / Копистко О. В. // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 61–63.
7. Мокій А.І. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: монографія / За ред. А.І. Мокія, Т.Г. Васильціва. – Львів : Ліга Прес, 2010. – 488 с.
8. Школьний О.О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств: монографія / За ред. О.О. Школьного // Уманський держ. аграрний ун-т. – Умань, 2007. – 308 с.
9. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія / Н.П. Тарнавська. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 9–19.
10. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко, А.В. Вакуленко. Управління конкурентоспроможністю підприємства. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
11. Конкурентоспособность предприятия / Л.Н. Чайникова, В.Н. Чайников. – Тамбов : Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 192 с.
12. Шевченко О.Л. Якість і конкурентоспроможність продукції, їх місце в стратегії маркетингу // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. Вип. 4 / Відп. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 208–216.
13. Пантелеев В.Д. Оцінка конкурентоспроможності підприємства (методологія простого рішення) / В.Д. Пантелеев // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2 (45). – С. 10–16.
14. Рубин Ю.Б. Теория и практика предпринимательской конкуренции / Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права. – М., 2003 – 584 с.
15. Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.
16. Франів І.А. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства / І.А. Франів, Л.М. Коваль, Р.Р. Русин-Гриник // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3, Т. 1. – С. 149–154.
17. Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 246 с.
18. Пухмахтеров Д.В. Методика определения конкурентоспособности предприятий АПК Иркутской области / Д.В. Пухмахтеров // Известия ИГЭА. – 2008. – № 5 (61). – С. 31–33.
19. Гуторова О.О. Напрямки підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства в сучасних умовах господарювання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnauc_ekon/2009_11/pdf/11_07.pdf

